

badaną. Autor swą uwagę skupia głównie wokół socjologicznej definicji zawodu dokera, koncentrując się nad tymi jej elementami, które dotychczas pomijano. Należą do nich: trudność w opanowaniu i wykonywaniu zawodu, atrakcyjność pracy i stopień satysfakcji z racji wykonywanego zawodu. Pewne prawidłowości ustalone w trakcie badań mają znaczenie praktyczne.

H. Obrębska omawia w artykule pt. *Struktura i cechy społeczne pracowników Stoczni im. A. Warskiego w Szczecinie* strukturę funkcjonalną i demograficzno-kwalifikacyjną, a także cechy wzorca pracy i odpoczynku. Po przeprowadzeniu analizy stwierdza, że „stoczniowiec” — to pojęcie szerokie i różnorodne, a wachlarz czynności i prac stoczniowców jest tak szeroki, że stwarza możliwość wszechstronnego rozwoju społecznego i indywidualnego. Posiadają także szereg cech im tylko specyficznych. Stanowią więc wyodrębnioną, ale wewnętrznie zintegrowaną całość, w której świadomość przynależności do własnej grupy jest szeroko rozwinięta.

R. Woźniak w artykule pt. *Psychospołeczne problemy szkolenia stoczniowców na przykładzie Stoczni im. A. Warskiego w Szczecinie* omawia niektóre wyniki badań związane z problematyką szkolenia zawodowego stoczniowców. Z zebranych materiałów wynika, że w społeczeństwie Ziemi Zachodnich wyraźnie wzrasta ranga pracy i wykształcenia. Jest to rezultat stopniowej normalizacji i stabilizacji zasad społeczno-moralnych, wzrostu poziomu organizacji pracy, upowszechniania się socjalistycznych wzorców życia i działalności ludzi.

Omawiany tom zamyka szkic L. Proroka pt. *Marynistyka a kultura narodowa*.

Tematyka artykułów publikowanych w omawianym tomie jest bardzo szeroka i zróżnicowana. Obejmuje ona zagadnienia teoretyczne i ściśle praktyczne. Problemy w nich poruszane opracowane zostały na podstawie badań empirycznych, a wnioski jakże, z nich można wyciągnąć, mają znaczenie nie tylko gospodarcze, lecz także i społeczne.

Andrzej Brenzc

„STUDIA ŚLĄSKIE” tom XV, seria nowa. Instytut Śląski w Opolu, Opole 1969.

Tom XV serii nowej „Studiów Śląskich” dedykowany jest prof. drowi Józefowi Kokotowi z okazji 30-lecia jego pracy naukowej. Wymieniona publikacja obejmuje ponad dwadzieścia różnorodnych pod względem zakresu czasowego i problemowego opracowań, których autorami są naukowcy reprezentujący głównie środowisko śląskie. Redaktorzy tomu (Andrzej Brożek, Janusz Kroszel, Bolesław Reiner, Stanisław Rospond), zgodnie z przyjętym w podobnych wydawnictwach zwyczajem, zastosowali układ alfabetyczny, co w połączeniu ze znaczną liczbą prezentowanych artykułów i szeroką rozpiętością tematyczną utrudnia ich syntetyczne omówienie. Można jednak wskazać kilka głównych kręgów problemowych spajających poszczególne opracowania dotyczące zagadnień pozornie odległych i znajdujących się w polu zainteresowań różnych dyscyplin naukowych.

Pierwszy z owych tematów podstawowych — to walka przeciw germanizacji o polskość Śląska. Jako wprowadzenie do tego zagadnienia można przyjąć socjologiczną rozprawkę K. Kwasińskiego, podejmującego próbę określenia istoty i odrębności polskiego patriotyzmu Ślązaków. Rozważania autora sprowadzają się do wniosku, że ludność Śląska na plan pierwszy wysuwa inne, składające się na to pojęcie, elementy niż mieszkańcy pozostałych regionów kraju. Patriotyzm polski wiązał się tu zawsze z poczuciem wspólnoty pochodzenia, przede wszystkim wspólnoty języka, z poczuciem zasiedzenia i poczuciem własnej odrębności kulturowej. Przekonywającym wykładnikiem owej odmienności etnicznej jest folklor śląski. Jego społeczną funkcję na przykładzie prozy ludowej zanalizowała w swej pracy D. Symo-

nides, znaczną jej część poświęcając roli folkloru jako czynnika potwierdzającego ciągłość polskiej tradycji kulturowej na Śląsku. Główny element patriotyzmu polskiego Ślązaków — świadomość wspólnoty językowej — wyrażała się w przyszłości w konsekwentnej, upartej jego obronie. Drobnym, ale barwnym przyczynkiem do bogatej historii zmagania z naporem niemieckim jest opracowanie J. Bryczkowskiego, *Walka polskiej ludności ewangelickiej z germanizacją na terenie parafii Mąkoszyce na Śląsku w XIX w.* Siłę owego pruskiego naporu, jego rozmiary i narzędzia ilustruje artykuł S. Rosponda poświęcony akcjom podejmowanym w latach trzydziestych przeciwko nazewnictwu polskiemu na Śląsku, objętym wspólnym hasłem: *Fort mit der polnischen Fassade!* Autora interesuje głównie prawny aspekt tych poczynań, których zakres i natężenie wynikało bezpośrednio z roli „nazw miejscowych w rekonstruowaniu przeszłości dziejowej narodu lub regionu”. Germanizację nazewnictwa śląskiego omawia Rospond na szerokim tle polityki świadomej dezinformacji, charakteryzującej naukę niemiecką od czasów fryderycjańskich i przejawiającą się w wielu dziedzinach: archeologii, historii, statystyce itp. Lata II wojny światowej, walka z terrorem hitlerowskim na Śląsku jest przedmiotem artykułu A. Targa pt. *Tajna akcja społeczna śląskiego harcerstwa żeńskiego w czasie okupacji.* Jest to istotny przyczynek do poznania dziejów ruchu oporu na Śląsku, którego jedną z głównych form była konspiracyjna działalność społeczna. Opracowanie tego zagadnienia utrudnia brak archiwaliów, z drugiej jednak strony zależne od relacji uczestników wymaga pilnie podjęcia szerokich badań, których wynikiem byłaby syntetyczna publikacja obejmująca wszystkie przejawy walki z hitleryzmem prowadzonej na Śląsku w latach wojny.

Z treścią artykułów związanych z omawianym kręgiem problemowym koresponduje w pewnym stopniu socjologiczne studium W. Markiewicza, analizujące psychospołeczne i polityczne źródła nasilenia nacjonalizmu w NRF. Wzrost nastrojów nacjonalistycznych, wiążąc się współcześnie z natężeniem postaw rewizjonistycznych, oznacza zagrożenie istniejącego *status quo* w Europie, a tym samym trwałości granicy na Odrze i Nysie. Punktem wyjścia dla rozważań autora były wyniki wyborów krajowych w 1968 r. zakończonych wejściem posłów reprezentujących NPD do kilku *Landtagów*. Podstawowym jednak założeniem pracy było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jakże są przyczynny „wyjątkowej żywotności skrajnego nacjonalizmu w NRF?”. Jest to temat stosunkowo często podejmowany również w publikacjach zachodniemieckich, jednak wnikliwsza ocena tego dorobku, reprezentującego badaczy o różnych postawach politycznych, odsłania wspólny jego niedostatek: niedostrzeżenie strukturalnych związków między nawrotami nacjonalizmu a konkretną polityczno-społeczno-rzeczywistością w NRF. Stanowisko autora wobec postawionego na wstępie pracy zagadnienia streszcza się w następującej konkluzji: spośród wszystkich istotnych przyczyn sprzyjających odradzaniu się nastrojów nacjonalistycznych w NRF (m. in. „zimnowojenne” warunki powstania Republiki Federalnej, brak zainteresowania partnerów zachodnich dla sprawy zmiany *status quo* w Europie, wady wychowania politycznego itp.) zasadnicze znaczenie ma postawa wszystkich dotychczasowych ekip rządzących w NRF wobec „alternatywy rewolucyjnego rozwoju społeczeństwa zachodniemieckiego. Wykluczenie tej możliwości działa niejako automatycznie na rzecz „prawicowego ekstremizmu”.

Drugi krąg problemowy skupia publikacje związane z historią gospodarczą regionu. Ze względu na syntetyczny charakter, na czoło w tej grupie opracowań wysuwa się rozprawa W. Długoborskiego określająca miejsce Śląska w przemysle ciężkim ziem polskich w XIX w. Postępujący rozwój przemysłu śląskiego jaskrawo kontrastował ze stagnacją w Królestwie i Galicji. Przyczyny owych dysproporcji, oprócz najkorzystniejszych warunków naturalnych, wynikały — zdaniem autora — „z pierwszeństwa i ciągłości rozwoju ekonomicznego” regionu. Powody jego uprzywilejowanej, w porównaniu z innymi ziemiami polskimi, pozycji wyjaśnia

bliżej J. Czupiał w pracy na temat roli państwa pruskiego w początkowym okresie uprzemysłowienia Śląska. Z jednej strony autor ukazuje narzędzia polityki państwowej przyspieszające proces industrializacji tego regionu, z drugiej zaś charakteryzuje następstwa owej polityki. Ten sam temat w odniesieniu do czasów po I wojnie światowej podejmuje B. Olszewski w artykule pt. *Miejsce Śląska w interwencjonizmie gospodarczym Republiki Weimarskiej*. Opracowanie to pozwala ocenić skutki, jakie wynikły dla Śląska ze zjednoczenia Niemiec — zajął on poślednie miejsce w interwencyjnej działalności państwowej na rzecz przemysłu. Stosowana początkowo zasada wolnej konkurencji, prowadzona w okresie stabilizacji kapitalizmu niemieckiego, trwała polityka upośledzenia przemysłu śląskiego, poważne ograniczenie pomocy dla „niemieckiego wschodu” do akcji na korzyść wielkiej własności rolnej — oto główne, wymienione przez autora, przyczyny, które wywołały proces „staczenia się Śląska do roli rolno-surowcowego zaplecza organizmu gospodarczego Rzeszy”.

Pogarszająca się sytuacja ekonomiczna całego „niemieckiego wschodu” znalazła swój wyraz w ówczesnych ekspertyzach i dokumentach przedstawianych niejednokrotnie kierowniczym kołom Rzeszy. Akcje te miały wywołać zainteresowanie rządu regresem gospodarczym prowincji wschodnich i spowodować szeroko zakrojone interwencje odgórne. Udział niemieckich czynników oficjalnych na Śląsku w przygotowaniu jednego z ważniejszych memoriałów poświęconych tym zagadnieniom — *Die Not der Preussischen Ostprovinzen* — jest tematem artykułu A. Brożka otwierającego omawiany tom. Warto tu przypomnieć, że wspomniany memoriał udostępniony został czytelnikom przez prof. J. Kokota jako aneks do pracy pt. *Niedola pruskich prowincji wschodnich* (Poznań-Warszawa 1958).

Trzeci krąg tematyczny obejmuje opracowania ilustrujące przemiany społeczno-ekonomiczne Śląska w 25-leciu PRL. Artykuły te (S. Gólachowski, *Struktura przestrzenna warstw społecznych na Śląsku na tle struktury krajowej*; J. Rajman, *Procesy urbanizacyjne w zewnętrznych strefach aglomeracji górnośląskiego okręgu przemysłowego*; J. Góralczyk, *Specyfika rolniczego procesu gospodarczego w województwie opolskim*; J. Dietl, *Handel wiejski w warunkach industrializacji*; R. Rauziński, *Struktura kadr kwalifikowanych w Polsce południowo-zachodniej w latach 1956-1968*; J. Kroszek, *Dynamika i rozmieszczenie nakładów inwestycyjnych w Polsce, na urzędzenia socjalne i kulturalne z uwzględnieniem sytuacji w tej dziedzinie w województwie opolskim*) z jednej strony ukazują zaawansowanie Śląska na tle ogólnokrajowych przeobrażeń w strukturze społeczno-zawodowej i geograficzno-osadniczej, z drugiej zaś, właśnie ze względu na tę przodującą pozycję badanego regionu, pozwalają przewidzieć i ukierunkować podobne procesy, jakie niewątpliwie w niedalekiej przyszłości obejmą inne części kraju. Ten moment szczególnej użyteczności podejmowanych prac ocenił S. Gólachowski, formułując w swej publikacji następujące stwierdzenie: „Badając Śląsk — badamy Polskę jutra”.

Omawiany tom zamyka bibliografia prac prof. Józefa Kokota opracowana przez E. Wyglendę. Obejmuje ona 112 pozycji, przy czym nie uwzględniono artykułów publikowanych w tygodnikach i prasie codziennej.

Małgorzata Waller